

Otterhälleverken

Reparation av fästningsmurar i Göteborg

Fornlämning L1969:702, Göteborg 216:1 | Fastighet Inom Vallgraven 701:27

Arkeologisk undersökning 2018 | Göteborgs stad | Göteborgs kommun

Tom Wennberg

ARKEOLOGISK RAPPORT FRÅN
GÖTEBORGS STADSMUSEUM
ISSN 1651-7636
© Göteborgs stadsmuseum 2019
Norra Hamngatan 12
411 14 GÖTEBORG
www.goteborgsstadsmuseum.se

REDAKTION
Else-Britt Filipsson
Tara Gullbrand
Karolina Kegel
Ulf Ragnesten
Johan Thörnqvist
Tom Wennberg

Framsida: Foto över reparerad del av Otterhälleverken
vid Gladers trappor på Kungshöjd, mot väster.

OMSLAGETS GRAFISKA FORM
Mimmi Andersson
Omslag: Schaktgrävning under den arkeologiska utredningen

TOPOGRAFISKA OCH EKONOMISKA KARTAN
© Lantmäteriverket. Medgivande 507-98-3211

KARTOR FRÅN STADSBYGGNADSKONTORETS DATABAS
© Göteborgs Stadsbyggnadskontor

OTTERHÄLLEVERKEN

Arkeologisk undersökning

SAMMANFATTNING

Undersökningen berörde reparation och återställande av den östra delen av Otterhälleverken på nuvarande Kungshöjd vid Arsenalgatan. Även ett mindre antal stenar vid Otterhälleverkens mittbastion återställdes. Stenarna fogades med tidsenligt kalkbruk som färgats för att få en lätt ljusgul nyans. Återställandet av krönsten vid bastionsspetsen i Otterhälleverkens mittbastion utfördes utan att kontakt togs med arkeolog. Detta arbete är inte dokumenterat.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens diariernr:	431-19317-2017
GSM dnr:	1121/17
Fastighet:	Inom Vallgraven 701:27 Göteborgs kommun (figur 1-2)
Landskap:	Västergötland
Socken:	Göteborgs stad
Uppdragsgivare:	Göteborgs Stad/Trafikkontoret
Grävningsorsak:	Reparation av murverk
Grävningsinstitution:	Göteborgs stadsmuseum
Datum för undersökning i fält:	2018-03-21--2018-04-20
Undersökt yta:	70 m ² (undersökningsområdet)
Antal arkeologtimmar i fält:	4
Platsledare:	Tom Wennberg
Inventariernr GSMS:	170026

INLEDNING

Undersökningen utfördes våren 2018 och föranleddes av reparation och återställande av den ursprungliga befästningsmuren på Kungshöjds östra sida (figur 3). Även en mindre del av den centrala bastionsspetsen renoverades. Försvarsverken på Kungshöjd kallades Otterhälleverken och uppfördes under sent 1600-tal. Den östra bastionen heter Christina Regina och den centrala bastionen heter Gustavus Adolfus.

Då vegetation har fått växa fritt på muren utan åtgärd har mindre sly blivit mindre träd vars rötter sakta tvingat isär murstenarna i bastionsfasaden (figur 4). Vid

Figur 1. Platsen för undersökningen markerad med ring på Blå kartan. Skala 1:100 000.

Figur 2. Undersökningsområdet markerat med blått.

Figur 3 Undersökningsområdet markerat med blått på karta från 1795, Krigsarkivet, Stads- och fästningsplaner.

Figur 4. Den östra murdelen vid Christina Regina före demontering och renovering.

återställandet revs delen av muren som skulle återuppbyggas.

TIDIGARE FYND OCH UNDERSÖKNINGAR

Otterhälleverken är inte tidigare undersökta arkeologiskt.

UNDERSÖKNINGSMETOD

Undersökningen bestod i dokumentation före, under och efter återställandet. Under arbetet fotodokumenterades murverken.

UTSEENDE FÖRE UNDERSÖKNING

Muren var i den östra delen vid Christina Regina i mycket dåligt skick (figur 4). Den är här ihopbyggd med bebyggelse från tidigt 70-tal med betong. Inget av originalkalkbruket syntes okulärt. På det aktuella stället hade en stor rot rubbat stenarnas läge.

Vid bastion Gustav Adolf hade en kraftig trädgren växt runt krönstaketet. Trädets rörelser hade långsamt lösgjort ett par större block vid murkrönet. Stadsmuseet bad Park och Naturförvaltningen att ta ned det aktuella trädet vilket också genomfördes. Detta medförde att utsikten från bastionen blev mycket bättre och den pedagogiska upplevelsen av fästningen och kopplingen till Skansen Kronan nu

Figur 5. Den östra murdelen vid Christina Regina efter lösa stenar avlägsnats. Här syns den ursprungliga murkärnan av kalkbruk tydligt.

Figur 6 Den östra murdelen vid Christina Regina efter stenblock återmonterats. Blocken är återmonterade på ursprunglig plats.

Figur 7. Den östra murens mur vid Christina Regina vid färdig renovering. Muren är fogad med gulinfärgat kalkbruk.

är mycket bättre.

NATURVETENSKAPLIGA BESTÄMNINGAR

Det togs prover av kalkbruket vilket använts som referensmaterial i analys på annan plats i staden. Det finns även sparade referensprover vilka förvaras på Göteborgs stadsmuseum.

GRÄVNINGSIAKTTAGELSER

Bastion Christina Regina

Murverken bestod av en utsida av blocksten samt en kärna av originalkalkbruk samt mindre skrotsten. Detta är en mycket typiskt för de murar som uppfördes under fästningsarbetet under Erik Dahlberghs tid (cirka 1680-1720). Kalkbruket bestod av bruk som både var ljusgult och med en mera vitare nyans. Bilderna visar hur arbetet med renoveringen av muren vid Christina Regins fortskred (fig 4-7).

Bastion Gustav Adolf

Ett mindre antal krönstenar från den östra fasen har återmonterats (fig 8). Detta gjordes utan Stadsmuseets närvaro och ingen dokumentation är gjord. De är återmon-

Figur 8. Bastion Gustaf Adolf från utsidan vid färdig renovering. Renoveringen anses vid krönet strax höger om bastionsspetsen där det gula kalkbruket syns.

Figur 9. Den östra fasen av Bastion Gustaf Adolf vid färdig renovering. Muren är fogad med gulinfärgat kalkbruk. Foto: Ulf Lundgren, AF Konsult.

terade med cement i kärnan och kalkbruk i fogarna.

RENOVERINGSARBETET

De lösa blocken fixerades i kärnan med cement och armering som borrades igenom blocken. Merparten av originalkärnan av kalkbruk blev kvar. Stenarna fogades sedan med autenstiskt kalkbruk som färgats för att få en lätt ljusgul nyans. Stenarna märktes upp och placeades i ursprunglig position i den mån det gick att utföra. De mellanliggande skolstenarna är inte återplacerade exakt som tidigare.

KALKBRUKET

Ett franskt kalkbruk användes vid fogningen. Bruket färgades ljusgult. Enligt byggnadsantikvarie Sölve Johanson rekommenderades ett naturligt hydrauliskt kalkbruk St Astier NHL 5 1:2 0-4 mm. Det pigmenterades med målarkalk STA P 40004.

Leverantören rekommenderades även av slottsarkitekt Mikael Nädele med erfarenhet av restaurering av Skansen Lejonet.

FYNDBESKRIVNING

Inga fynd påträffades vid undersökningen.

DATERING OCH TOLKNING

Muren bestod av blocksten med en kärna av gul och vitfärgat kalkbruk. Den del av muren är sannolikt uppförd vid 1700-talets början och byggd på samma sätt som övriga delar av Erik Dahlberghs befästningar under denna tid.

ANTIKNVARISK BEDÖMNING

Murverken är återställda och är fortsatt skyddad fornläming enligt KML.

Förslag på ytterligare arkeologiska åtgärder

Det är Stadsmuseets åsikt att användandet av autentiskt kalkbruk bör vara krav vid framtida restaurering av Göteborgs äldre befästningar.

